

Владан Станковић*

Институт за политичке студије, Београд

ИДЕНТИТЕТСКА УКРШТАЊА И ИДЕНТИТЕТСКЕ ПОЛИТИКЕ НАКОН ПОПИСА У ЦРНОЈ ГОРИ 2023–2024.

Сажетак

Научни рад пред нама за тему има попис у Црној Гори, одржан с краја 2023. године. Попис је темељно припреман, и више пута одгађан, првенствено због осетљивих идентитетских питања, која су неисцрпан извор спорења, расправа и политичких сукоба. Стога су за предмет истраживања овог научног рада одабрана идентитетска укрштања, и рекомпозиција политичких односа моћи у Црној Гори. Рад се састоји од три целине: у првој се статистички анализирају пописни резултати у вези са националним изјашњавањем, језиком и вероисповешћу; у другом делу рада истражују се релације политичких субјеката, а у трећем се наговештавају могуће уставне промене. Истраживање ће имати за циљ да прикаже укрштања националних идентитета који се преламају кроз политичке субјекте на власти и у опозицији након великих политичких промена и полазне демократизације друштва. Стога је научни значај истраживања пре свега у домену идентитетских политика у Црној Гори, а друштвена оправданост у простору стабилизације националних прилика у Црној Гори, јачања националног идентитета

* Имејл адреса: vladan.stankovic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0003-1539-9870.

српског народа у Црној Гори и јачања веза Црне Горе са земљама у окружењу. Методи који се у раду користе су: метод посматрања, аналитички приступ, статистички метод и метод поређења. Основна претпоставка од које се пошло у истраживању је да ће резултати спроведеног пописа дугорочно допринети стабилизацији прилика у Црној Гори и јачању мултинационалног склада.

Кључне речи: Црна Гора, идентитет Срба, попис, Црногорци, идентитетске политике, национални интерес

Попис у Црној Гори почео је 1. децембра 2023. године. Иако је било предвиђено да траје 15 дана (од 1. до 15. децембра 2023), он је, због отежаних зимских услова, трајао током читавог децембра.

Први подаци показали су да у Црној Гори, у односу на попис из 2011, живи око 2% више становника, и сада је та бројка 623.633 (MonStat 2024). Ако се има у виду да тренутно у Црној Гори пребива неколико десетина хиљада украјинских, руских и турских држављана, онда нам подаци сведоче о реалном паду домаћег становништва за 50.000–100.000, што је у опсегу регионалног просека пада становништва за читав Западни Балкан, за исечак времена у коме живимо. Последње три најзанимљивије ставке око идентитетског изјашњавања објављене су тек средином октобра 2024. Каснило се због потребе да се прибави софтвер којим би била омогућена провера за три кључна идентитетска питања: верска припадност, националност и матерњи језик (Stanković 2022, 16). Додатни подаци речито говоре о националној структури и намећу извесне законитости и пројекције у простору идентитетских политика.

ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ

Црна Гора се у члану 1, став 2 Устава Црне Горе дефинише као грађанска држава (Ustav Crne Gore 2007). На основу (не) посредних идентитетских норми остаје нејасно да ли се ради о: 1) вишенационалној заједници, или 2) једнонационалној држави са више етничких заједница и националних мањина. Овакво стање Брубакер назива: „компензациони пројекат коришћења државне

моћи за промоцију специфичних (и претходно неадекватно задовољених) интереса централне нације” (Brubaker 1996, 5). У овом случају централна нација била би црногорска, замишљена као политичка нација свих оних који се, због просторних, историјских, менталитетних и других фактора, осећају националним Црногорцима. Уколико имамо у виду да је „политика етничког идентитета била и наставља да буде централна за функционисање модерних националних држава” (Leach, Brown and Worden 2008, 759), тада остаје неспорно да су идентитетска питања у Црној Гори од посебне конститутивне важности. У том случају би историјски, религијски и културни фактори, све оно што у савременим условима чини колективни идентитет једне нације или етничке групе, имали конститутивну моћ у стабилизацији прилика које настају у простору политичких сукоба на линији централна нација – периферни национални и етнички идентитети (Taylor 1994, 70–71).

Управо из тих разлога недавно одржани попис становништва у Црној Гори нема само статистички и привредно-развојни значај, већ је трајан извор информисања о расположењу становника Црне Горе у погледу питања: Ко смо, шта желимо, куда идемо и какву политичку заједницу можемо да имамо.

ПОПИСНИ РЕЗУЛТАТИ ОКО ИДЕНТИТЕТСКИХ ПИТАЊА

Мапа 1. Национално изјашњавање у Црној Гори према попису из 2023. године

POPIS 2023

REZULTATI PO
OPŠTINAMA

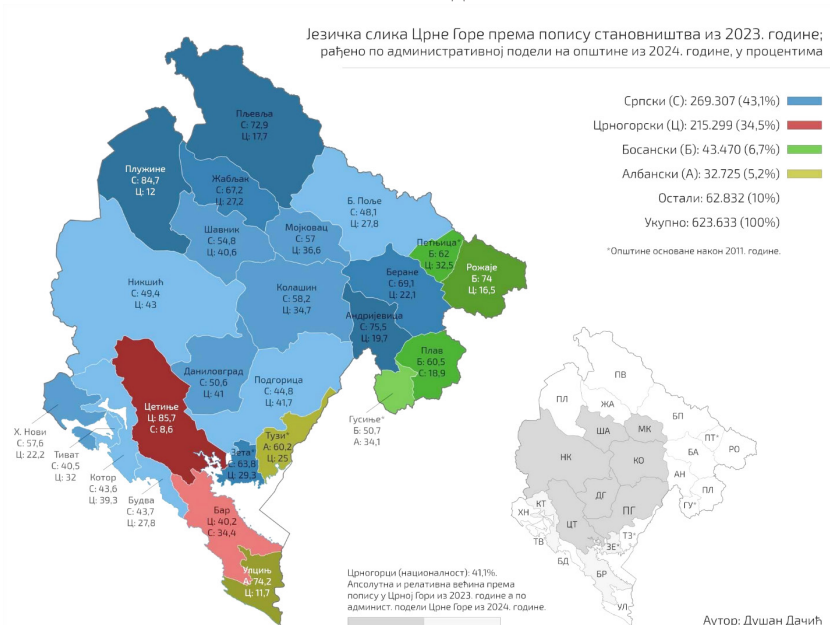
Извор: Portal Analitika, 2024

Националних Црногораца у укупној популацији има 41,1%, националних Срба 32,9%, Бошњака је 9,2%, Албанаца 5%, Руса 2,1%, Муслимана 1,8%, Рома 0,9% и Хрвата 0,8% (MonStat 2024). Мапа изнад приказује национални размештај Црногораца и Срба. Црногорци су већина у средишњој и југоисточној Црној Гори, док су Срби национална већина у северној и југозападној Црној Гори.

Ако упоредимо резултате са пописа из 2011. године, где је националних Црногораца било 45%, националних Срба 28,7%, Бошњака 8,7%, Муслимана 3,3%, те Руса 0,2%, и Хрвата 1% тада примећујемо пад међу националним Црногорцима за готово 4%, раст Срба за 4,2%, пад Муслимана за 1,5%, раст Руса за 1,9%, мали пад Албанаца за 0,1% и пад Хрвата за 0,2%.

Међутим, уколико сада проанализирамо језичку мапу Црне Горе добијамо сасвим другачији исход пописа.

Мапа 2. Изјашњавање о језичком идентитету у Црној Гори према Попису из 2023. године

Извор: Мапа преузета од Душана Дачића

За разлику од мапе националног изјашњавања, мапа језичког изјашњавања црвену боју значајно боји у плаво. У укупној популацији српским језиком, према најновијем попису из 2023. године, говори 43,18%, а црногорским 34,52%. Постотак од 43,18% највећи је популациони удео на читавом попису. Према попису из 2011, српским језиком је говорило 42,88% популације, а црногорским 36,97%.¹ На горе истакнутој мапи из 2023/2024. црногорски језик је већински у само две општине, и то Цетиње: 85,7% и Бар 40,2%.² У општинама Улцињ и Тузи већински је албански, а црногорски се појављује на другом месту. Бошњачки је већински у Гусињу 50,7%, други је албански са 34,1% (MonStat, 2024). У бошњачко-муслиманским хомогеним срединама Петњици

¹ Пад за више од 2% у корпусу оних који говоре црногорским језиком не би могло да се припише ни бошњачком језику, а још мање расту српског језика од тек неколико десетина промила.

² Предност црногорском језику у општини Бар допринела је не тако занемарљива популација Муслимана и Бошњака. И овде је удео српског језика на 34,4%.

и Рожајама црногорски је други по бројности (32,5% и 16,5%), а тамо где је заступљенија православна популација други језик је српски (општина Плав са 18,9% оних који говоре српским језиком). Из овога се ишчитава да је у етнички хомогеним срединама где су Муслимани-Бошњаци неспорна већина, један део популације се изјаснио да говори црногорским језиком, што није случај нити у једном „бошњачкој општини” када је у питању српски језик. Из овога се изводи закључак да је удео Муслимана-Бошњака који говоре црногорским језиком негде и до 10%. Ако имамо у виду да црногорским језиком говори 34,52% укупне популације Црне Горе, долазимо до закључка да црногорским језиком говори око 25% укупне популације оних који су се на попису 2023. године изјаснили као припадници црногорске нације. Међу њима има највише Муслимана националних Црногораца који говоре црногорским језиком. Како год било, око $\frac{1}{4}$ укупне популације припада етничким Црногорцима који говоре црногорским језиком. Оних који говоре црногорским језиком нешто је мање по попису из 2023. у односу на попис из 2011. године. На попису из 2011. године изјаснило се да говори црногорским језиком 36,97% или непуних 37%, сада је тај број нешто умањен и износи 34,5%. Са друге стране, број оних који говоре српским језиком безначајно је порастао са 42,88% на 43,1%. Овде се може извести закључак да је удео оних који се изјашњавају као национални Црногорци, као и оних који говоре црногорским језиком нешто мањи (за неколико процената) у односу на попис из 2011. године. *Vice versa*, удео оних који говоре српским језиком безначајно је порастао, али удео оних који се изјашњавају као национални Срби порастао је за нешто више од 4%. У стручној јавности пораст броја Срба на попису из 2023/2024. доводи се у везу са слободом националног изјашњавања која је извојевана након пада ДПС режима Мила Ђукановића.³ Притисак на испитанике у вези са језичким опредељењем био је знатно слабији, па је исход језичког пописа такав да српским језиком говори готово идентичан број испитаника као и 2011. године.

Сада већ, на основу статистичке обраде података, можемо извести прве закључке: а) постоји маргина у популацији између

³ „Након одласка ДПС-а са власти, створили су се услови за слободније изјашњавање становништва, и очекивао се значајнији раст изјашњених Срба у односу на попис из 2011.” (Todorović 2023, 106).

оних који су национални Срби (32,97%) и оних који говоре српским језиком (43,18%); б) та је маргина у случају српског идентитета 10,21%; в) реч је о уделу становништва у укупној популацији који се национално изјашњава као Црногорци, који говоре српским језиком. Ових 10,21% популације има дуални српско-црногорски идентитет (та је разлика и нешто већа јер српско-хрватским језиком говори још 2,2%). Са друге стране, националних Црногораца је 41,12%, а црногорским језиком говори 34,52%, те је ту разлика у маргини 6,6%. Разлика у маргини између 10,2% и 6,6% упућује на закључак да се ради о оном делу популације који без икакве сумње припада Србо-црногорцима. Остатак би се могао приписати Бошњацима/Муслиманима који су се изјаснили као Црногорци који говоре бошњачким језиком.

ПРЕГРУПИСАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ СУБЈЕКТА

До недавно мањинска, а сада већинска, Влада Црне Горе након реконструкције укључила је у свој састав све представнике националних заједница у тој земљи. Укључивање свих националних заједница значајно је допринело стабилизацији политичких прилика у Црној Гори. Влада је добила комотну већину.

Две су чињенице добиле на важности. Прво, у Владу су коначно ушле српске националне странке, пре свих Нова српска демократија НДС Андрије Мандића и просрпске грађанске партије каква је Демократска народна партија ДНП Милана Кнежевића. Други моменат је увођење Бошњачке странке у Владу. Бошњачка странка добила је чак 6 министарских ресора, иако има тек 6 посланика у скупштини Црне Горе (Киш 2024). Уступак Бошњачкој странци направљен је како би се задовољили мегаломански апетити Бошњака који долазе са девастираног севера Црне Горе. Бошњачка странка била је доскорашњи вишедеценијски коалициони партнер Демократској партији социјалиста (ДПС). Сада је дошло до коначног разлаза између ДПС-а Мила Ђукановића и Бошњачке странке, па су у јавност, по први пут, изашле оптужбе да је ДПС Бошњачкој странци отимао гласове, и чак да је преводио „националне Бошњаке” у „националне Црногорце”.⁴ По први пут чуле су се

⁴ Шефкет Крчић за дневни лист „Политика” изјавио је следеће: „Данас је немогуће Србе асимиловати у Црногорце, док су Бошњаци у дремежу и

оптужбе из редова Бошњачке странке да је режим ДПС-а спроводио асимилацију и „црногорчење” над Бошњацима. Након ових догађаја може се очекивати да Бошњачка странка много више пажње посвети заштити националних интереса Бошњака у Црној Гори. Овај нови моменат оставља место за договоре свих националних заједница о неком будућем уређењу Црне Горе.

Договор политичких и партијских представника националних заједница које живе у Црној Гори о будућем уређењу унео је у редове ДПС-а приметну нервозу, па су челници ДПС-а изашли са оптужбом да „прети пропаст грађанског концепта Црне Горе” и да је на делу „етнофедерализација”, која за циљ има „изопштење Црногораца из политичких процеса у Црној Гори” (Živković 2023). Стварност је ипак мало другачија.⁵ У реконструисаној влади учествоваће и национални Црногорци, и то они који су спремни да са другим народима у Црној Гори граде заједничку будућност. Током тридесетогодишње симулиране демократије са једном доминантном, парламентарном партијом створена је управљачка елита која се богатством отуђила од својих грађана, и која је водила острашћену политику грађанског национализма према другим националним заједницама у Црној Гори (Milosavljević 2012). Међутим, након промена од 30. августа 2020. година читава ова конструкција почела је да се урушава.

Међу конституентима будуће владе постоји сагласност да се у Црној Гори гради будућност договорима свих народа. Расправа о идентитетским симболима свакако ће доћи на дневни ред. Претходни режим Мила Ђукановића и Ранка Кривокапића, изменио је симболе који су сведочили о традицији црногорско-српске државе из времена Петровића-Његоша. Изменама је посебно

прети им асимилација од зелених Црногораца. Зато би моја порука била да се Бошњаци пробуде и буду оно што јесу по националности Бошњаци, по вери припадници ислама и босанског језика комуникације” (Krcić, 2022).

⁵ Подгорички новинар и аналитичар Милија Тодоровић у својој колумни „Гледишта” износи процену: „Прочитао сам како је ДПС на скорашњем конгресу нагласио свој страх од етнофедерализације ЦГ. И ауторство тог феномена, очекивано, приписао странкама из парламентарне већине. Како ту појаву (још увек) немамо ни на папиру, а ни на дјелу у вољеној нам отаџбини, остаје нам да домишљамо на шта се овдје мислило? А опет мислим, не треба претјеривати у нагађању. ДПС се боји да се „грађанска ЦГ” не подијели по неким областима које би биле конципиране на основу међусобних етничких или националних разлика” (Todorović 2025).

погођена српска национална заједница која никада није подржала ове идентитетске измене. Српске националне странке и просрпске грађанске политичке опције чине окосницу нове, реконструисане владе Црне Горе. Стога представници црногорске грађанске концепције оптужују председника скупштине Црне Горе Андрију Мандића да је заправо он „прави шеф парламентарне већине” (Ракоћевић, 2024), и у некој будућој постизборној подели карата и стварни шеф извршне власти у Црној Гори. Мандић је показао извесну умешност у окупљању парламентарне већине, тако да су опозициони удари на њега очекивани и логични. Он се показао као веома стрпљив политичар, вешт да окупи неистомишљенике око себе и да гради компромисе, а да при томе не изгуби из видног поља суштину којој је посвећен. Мандић и Кнежевић су суштину своје политичке борбе свели на слоган „да Црна Гора више никада не буде антируска и антисрпска”. Ово ће бити тешко остварити, посебно ако имамо у виду националну поларизацију у Црној Гори и велику острашћеност. Оно што је, ипак, у овим околности могуће за очекивати је да Спајићева влада интензивира привредну сарадњу, посебно у области инфраструктуре и енергетике са Србијом и Републиком Српском.⁶ Спајићева влада има очекивања да српски привредници значајније улажу у привреду Црне Горе. Како би овај подухват био остварен очекује се помоћ и подршка, пре свега, српских политичких странака. Повезивање Панонске низије и јужног Јадрана у том би случају била велика противтежа хрватским геополитичким аспирацијама да Мађарску и Србију држе што даље од Јадранског мора.

Недавна дешавања око резолуција о Сребреници и Јасеновцу поново су покренуле дипломатска и геополитичка спорења на релацији Подгорица – Загреб. Спајићева слабост да се одупре Западним притисцима, и његова подршка Резолуцији о Сребреници, праћена је притисцима српских националних странака и просрпских

⁶ Председник владе Црне Горе Милојко Спајић на отварању реконструкције пута Рожаје – Шпиљане (до границе са Републиком Србијом) наглашава: „Мислим да ће се реализацијом овог пројекта омогућити много боља повезаност градова, али и побољшати економска сарадња између двије државе. Вјерујем да можемо да рачунамо сада на знатно већи проток туриста и да ће то имати велики позитиван утицај примарно на економију Рожаја, али и читаве Црне Горе” (Vlada Crne Gore 2024).

грађанских партија у Црној Гори да се премијер искупи Резолуцијом о Јасеновцу. Резолуција о Јасеновцу има јаке последице на односе Црне Горе са суседима, пре свих са Хрватском. До недавно је Хрватска помагала процесе интеграције Црне Горе у Европску унију. Сада то више није случај. Истовремено званични Београд никада није донео Резолуцију о Јасеновцу, што опозициона и ДПС-јавност у Црној Гори често истичу. Прагматични Спајић преузео је ризик и на притиске Срба у Црној Гори његова већина изгласала је Резолуцију о Јасеновцу. Хрватска је већ предузела неке дипломатске потезе по овом питању, међутим, на срећу, њене активности не могу значајније да пољуљају позицију Црне Горе у међународним односима.

Осуда Спајића неочекивано је дошла понајвише од његовог доскорашњег пријатеља и политичког саборца, председника Црне Горе, Јакова Милатовића. Председник Милатовић има замерке на стил владања Милојка Спајић. Посебне замерке су усмерене на „Спајићев прагматизам у политици” и још више за његове популистичке мере нереалног подизања животног стандарда становништва јавним задуживањем (Smailović 2024). Милатовићева критика Спајићеве владе гађа у два правца: у погледу економске политике (нетранспарентност и неостваривост економско-развојно-социјалног програма „Европа сад 2”), али и у погледу изградње правне државе (због низа афера у безбедносном сектору Црне Горе). Спајић је свестан да његова влада не може да опстане пун мандат уколико се не посвети економском расту и поправљању животног стандарда. Инфлаторни удар са светских тржишта Спајићева влада надомештава већим платама у јавном сектору и вишим износима пензија. Национална, идеолошка и сва друга идентитетска питања црногорски премијер препушта политичким вођама националних заједница у Црној Гори. Са друге стране, председник Црне Горе Јаков Милатовић настоји да створи политички субјект који би био противтежа Спајићевој влади. Реконструисана влада Црне Горе, у коју су ушле готово све странке победнице над Милом Ђукановићем од 30. августа 2020, оставља мало политичког простора да се формира опозициона јавност која би се ставила под Милатовићеву заставу. Од свих могућих опозиционих партија најозбиљнији потенцијални партнер Милатовићу могао би бити Дритан Абазовић, али и један број независних посланика, те „Покрет за промјене” (ПзП) Небојше Медојевића и евентуално победник локалних избора

у Будви, Никола Јовановић, са својим просрпским покретом из Приморја. Ипак, за сада нема назнака да до обједињавања може да дође.

У новонасталој ситуацији ДПС остаје хомоген, уз тенденцију благог пада. У прилог томе иде и формирање нове политичке партије из редова ДПС-а коју предводи бивши премијер у Ђукановићевом политичком систему – Душко Марковић (Marković 2024). Овај временшн „безбедњак”, бивши први човек тајне службе Црне Горе АНБ, јавно се обавезао да ће поштовати све легалне одлуке нових власти, чиме се дистанцирао од антисистемске политике ДПС-а. Ипак тешко је очекивати да ће Душко Марковић до краја исећи везу према Ђукановићу, који га је и извукао из анонимности. За сада не постоји процена снаге новог политичког пројекта Душка Марковића, нити колико би његова политичка партија могла да привуче чланова и гласача ДПС-а на своју страну.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕДЛОЗИ ИДЕНТИТЕТСКЕ ДОПУНЕ УСТАВА

За очекивати је да се убрзо покрену политичко-правни предлози у вези са допуном Устава Црне Горе, у оном делу који се тиче идентитетских питања. Пре свега очекује се проблематизација статуса српског језика (Radulović 2025), који би као најмногољуднији морао да има статус службеног језика, као што га сада има црногорски (Mandić 2024), што би подразумевало измену члана 13 (став 1 и 3) Устава Црне Горе (Ustav Crne Gore 2007). Слично је и када је у питању увођење тробојке у званичну употребу. Она би могла бити у јавној употреби заједно са званичном заставом, која је модификована верзија ратне заставе „алај-барјак” (која је предвиђена чланом 4, ставовима 2 и 3 Устава Црне Горе). У том случају тробојка би имала третман „народне заставе”. Тробојка је, са грбом из времена краља Николе Првог Петровића, већ била званична застава краљевине и књажевине Црне Горе. Употреба заставе у јавне сврхе подваја друштво у Црној Гори (Kosović 2024). Тробојку заговарају махом Срби, и један део националних Црногораца који говори српским језиком и иду у канонску цркву СПЦ. Боје на тробојци: црвена, плава (плаветна) и бела подсећају на српско порекло Црне Горе, па је ово питање од велике важности за оба идентитетска блока. Поборници који заговарају не толико

грађанску Црну Гору, колико грађански концепт црногорске нације, оштро се противе тробојци. Они нескривено инсистирају на радикалном раскиду са прошлошћу и промовишу грађанску Црну Гору у Европској унији и НАТО (Todorović 2021, 241). Махом је реч о заговорницима грађанског концепта црногорске нације („сви који живе у Црној Гори су Црногорци”). Међу њима је најбројнија популација оних који припада националним Црногорцима, без обзира на етничку одредницу.⁷ Једно је извесно: око тробојке ће се још дуго ломити идентитетска копља. Њени заговорници, са једне стране, желе да врате Црну Гору њеној традицији: била је то држава српског народа (на шта указују: пописи из доба књажевине и краљевине Црне Горе, уџбеници из тог периода, и друга жива сведочанства тога доба, попут: докумената, фотографија, аудио и филмских записа...). Противници тробојке желе да се Црна Гора интегрише у свет НАТО-а и ЕУ и у тробојци виде скривену, готово подсвесну тежњу да се Црна Гора „угура” у „Српски св(и)јет”, у почетну лабаву заједницу Црне Горе, Републике Српске и Србије. Поред тзв. „модерних Црногораца” овај концепт заговарају и тзв. традиционалне присталице династије Петровића које имају одклон од било каквог српског идентитета.⁸ У „анти тробојским круговима” „Српски св(и)јет” је друго име за „руски малигни утицај” на Балкану, који Црну Гору жели ван породице европских народа у некакову коалицију са другим српским земљама. Са друге стране, заговорници „националног помирења у Црној Гори”, па и српски политички субјекти, не одричу претензију политичке елите у Црној Гори да сервисира услове за приступање Црне Горе Европској унији. Ту је политику дефинисао Милојко Спајић крилатицом: „Нека свако маше својим заставама: нас занима европска, мултиетничка и стабилна Црна Гора” (Spajić 2025). Његов политички програм окренут је поправљању економије Црне Горе и расту животног

⁷ Ваља напоменути да постоји и један, истина невелики, део Срба који исказују потпуну лојалност држави Црној Гори у Европској унији и НАТО.

⁸ Међу њима такође постоје поделе: једни држе да је модерна Црна Гора „прихватила евроатлантске вредности” и да растерећена прошлости треба са новим симболима да учествује у новом добу, други су мишљења да су Црногорци свој национални идентитет дефинисали још средином XIX века и заокружили га почетком XX века са Краљевином Црном Гором, док трећи иду толико далеко да говоре о „хиљадугодишњем пореклу Бодинове Дукље” у којој проналазе инспирацију за црногорски идентитет.

стандарда. Идентитетска питања, по Спајићу, треба да нађу место у договорима етно-националних група које живе у Црној Гори, и не треба да оптерећују заједнички, општи национални интерес Црне Горе.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Одржани попис у Црној Гори пред крај 2023. године упућује на неколико важних тенденција. Општи је утисак да су се националне заједнице у Црној Гори овога пута учврстиле у својим националним корпусима. Иако су неки очекивали нешто другачије исходе, Црногорци остају најбројнија национална заједница у Црној Гори са 41,1%. У односу на попис из 2011, они бележе пад од око 4%. На другом месту су национални Срби који бележе раст од око 4%, па их је сада 32,9% или трећина укупне популације. Следе национални Бошњаци са 9,2%, и национални Албанци са око 5%... Тако добијамо да је у укупној популацији Црне Горе нешто више од 2/5 Црногораца, трећина су Срби, а готово сваки десети Бошњак, и сваки двадесети Албанац.

У погледу језика ствари стоје мало другачије. Српским језиком и даље говори највећи број људи у Црној Гори (43,18%). Следи црногорски са 34,52%, па онда бошњачки, албански, руски... У погледу језика између српског и црногорског језика померања су мала (раст српског је домену статистичке грешке, а пад црногорског у односу на попис из 2011. је нешто приметнији).

Раст популације националних Срба од нешто преко 4% последица је слободе изјашњавања након 30. августа 2020. године. Национални Црногорци остају најбројнија заједница у Црној Гори, али је та већина, не само и даље релативна, већ је број друге по бројности националне заједнице увећан на 1/3. Отуда захтеви српске националне заједнице добијају на легитимности. Ово посебно добија на значају ако се има у виду да је српски језик најзаступљенији језик којим се говори у Црној Гори. Српска национална заједница, за очекивати је, тражиће службену употребу за српски језик, као најзаступљенији у Црној Гори. И не само то, захтеваће равноправно третирање српске тробојке (највероватније са грбом из времена династије Петровић) која је историјска заставица Црне Горе која би се у том случају, такође, нашла у службеној употреби (Кнежевић 2007). Ту је и борба за инклузивистички приступ држављанству.

Са друге стране, процрногорске политичке партије које заговарају концепцију „грађанског национализма” (територијалног, а не етно-принципа решавања националног питања) у акцијама просрпских политичких партија виде подривање опредељења грађанског дела Црне Горе за евроатлантским интеграцијама. Оно што представља снажан дестабилизујући чинилац идентитетских, националних и политичких фактора у Црној Гори је инсистирање на геополитичкој, стратешкој опредељености будућег статуса Црне Горе у глобално-регионалним повезивањима (Lutovac 2015, 39). Стога, влада Милојка Спајића настоји да релаксира идентитетска и национална питања поруком: „Нека свако маше својим заставама, али Црна Гора остаје привржена чланству у НАТО и ЕУ”.⁹ За сада не постоје озбиљнији политички субјекти у национално-српском и грађанско-просрпском блоку који негира стратешко опредељење Црне Горе ка Европској унији и чланству у НАТО. Ови политички субјекти инсистирају на једнакоправности српског народа са црногорским у Црној Гори. Ради се о аутохтоним Србима са простора историјске Црне Горе, који одбијају да се поистовете са територијом на којој живе, и љубоморно чувају успомену на своје српско порекло (Stepić 2001). Они, за сада, траже једнакоправност: да се најбројнијем језику у Црној Гори обезбеди равноправан статус службеног језика, какав већ има мање бројан црногорски језик. Такође, траже враћање тробојке, која је била службена застава Црне Горе све до изгласавања важећег устава Црне Горе, и избацивање строфа у службеној химни које указују на аутора, осведоченог црногорског националисту и фашисту Секулу Дрљевића. Црногорски блок политичких странака сматра да су питања идентитетских и уставних симбола трајно решена тренутно важећим уставом, па одбијају да учествују у разговорима на ову тему (Stanković 2018).

Конечно, у равни политичког, страначки субјекти који су до 2020. године били опозиција, настоје да престоје политичку сцену у Црној Гори тако што би запосели политички простор и у власти, и у опозицији. На овај начин остварује се маневарска позиција да се бирачи могу опредељивати и за власт и за опозицију, и да се гласачи

⁹ „Црна Гора је одлучна да настави са успјесима на европском путу и да у овој години затварањем више преговарачких поглавља задржи планирану динамику са циљем остварења историјског циља и сна многих генерација да 2028. године постанемо 28. чланица ЕУ”, констатовао је Бечић (CdM 2025).

релаксирају од замке гласања за стари режим – Демократску партију социјалиста (ДПС) и њене коалиционе партнере. Овим се приступом омогућава консензус политичких представника свих националних заједница, и увећава институционална афирмација грађанског карактера Црне Горе (Stanković 2023, 102–103). Истовремено, странаčким прегруписивањима међу политичким субјектима који су на власт дошли након 30. августа 2020. године смањује се могућност да нереформисани ДПС поново дође у прилику да се врати на власт. Референтни оквир политичког легитимитета у домену партијских и националних политика тако би упловио у консоцијативне воде.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Brubaker, Rogers. 1996. *Nationalism refrained: nationhood and the national question in the New Europe*. New York: Cambridge University Press.
- CdM. 2025. „Kos: Crna Gora napravila velike korake na putu ka EU.” 20. mart 2025. <https://www.cdm.me/politika/kos-crna-gora-napravila-velike-korake-na-putu-ka-eu/>.
- Knežević, Miloš. 2007. *Izneverena država: Srbija i Crna Gora u vreme razlaza*. Beograd: Institut za političke studije.
- Kosović, Srdan. 2024. „Zastave između istine i manipulacije.” *Žurnal.me*. 24. januar 2024. <https://zurnal.me/zastave-izmedju-istine-i-manipulacije/?script=lat>.
- Krcić, Šefket. 2022. „Hoću da vratim dostojanstvo Bošnjaka u Crnoj Gori.” *Politika*. 09. januar 2022. <https://www.politika.rs/sr/clanak/496555/hocu-da-vratim-dostojanstvo-bosnjaka-u-crnoj-gori>.
- Kuč, Dženena. 2024. „Pogledajte ko su ministri BS-a u novoj vladi.” *Radio televizija Crne Gore*. 24. jul 2024. <https://rtcg.me/vijesti/politika/579942/bs-u-pet-ministarstva-i-mjesto-potpredsjednika-vlade.html>.
- Leach, Colin Wayne, Lisa Brown, and Ross Worden. 2008. “Ethnicity And Identity Politics.” In *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict*, ed. Lester Kurtz, 758–768. Oxford: Elsevier.
- Lutovac, Zoran. 2015. *Srpski identitet u Crnoj Gori*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Marković, Duško. 2024. „Bivši crnogorski premijer osnovao stranku jer 'ne vidi budućnost Crne Gore kao DPS'.” *Radio Slobodna Evropa*.

- 24.06.2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dusko-markovic-nova-stranka-crna-gora/33006949.html>.
- Milosavljević, Zoran. 2012. „Bosna i Hercegovina i Crna Gora – (ne) održive multinacionalne tvorevine.” *Srpska politička misao* (38) 4: 301–318. DOI: 10.22182/spm.3842012.14.
- MonStat. 2024. „Preliminarni rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u 2023. godini.” 25.01.2024. <https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/pr.podaci/Preliminarni%20rezultati%20popisa%2025.01.2024.pdf>.
- Portal Analitika. 2024. „Interaktivna mapa: pogledajte podatke o etničkim grupama po opštinama.” 15.10.2024. <https://www.portalanalitika.me/clanak/interaktivna-mapa-pogledajte-podatke-o-etnickim-grupama-po-opstinama>.
- Radulović, Zoran. 2025. „Muke pod Lovćenom.” *Monitor*. 14.03.2025. <https://www.monitor.co.me/impresum/>.
- Rakočević, Nikola. 2024. „Rakočević: Mandić želi da blokira Odbor za izbornu reformu.” *RTNK (Radio televizija Nikšić)*. 30.11.2024. <https://rtnk.me/politika/rakocevic-mandic-zeli-da-blokira-odbor-za-izbornu-reformu/>.
- Smailović, Edin. 2024. „Milatović i Spajić: Sukob Momira i Mila ili Momira i Momira?” *AlJazeera*. 04.03.2024. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2024/3/4/milatovic-i-spajic-sukob-momira-i-mila-ili-momira-i-momira>.
- Spajić, Miloško. 2025. „Spajić: Crna Gora u završnici puta ka EU, ni etnička, ni religijska grupacija nije dominantna.” *Vijesti*. 26.10.2025. <https://www.vijesti.me/vijesti/politika/780567/spajic-crna-gora-u-završnici-puta-ka-eu-ni-etnicka-ni-religijska-grupacija-nije-dominantna>.
- Stanković, Vladan. 2018. „Srpski identitet i crnogorstvo – trenutni odnosi snaga.” *Politička revija*. 56 (2): 71–95. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.22182/pr.5622018.4
- Stanković, Vladan. 2022. „Politika nacionalnih identiteta u Postlitijskoj Crnoj Gori.” *Politička revija* 71 (1): 11–23. DOI: 10.22182/pr.7112022.1.
- Stanković, Vladan. 2023. „Modeli rešenja srpskog nacionalnog pitanja u Crnoj Gori.” *Politička revija* 75 (1): 97–110. DOI: 10.5937/polrev75-43193
- Stepić, Milomir. 2001. *U vrtlogu balkanizacije – političkogeografski položaj i fragmentiranost srpskih zemalja*. Beograd: Javno preduzeće Službeni list SRJ.

- Taylor, Charles. 1994. "The Politics of Recognition." In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, ed. Amy Gutmann, 25-73. Princeton: Princeton University Press.
- Todorović, Milija. 2025. „Etnofederalizacija CG ili kako to radi DPS?” *Žurnal.me*. 18.02. 2025. <https://zurnal.me/etnofederalizatsia-tsg-ili-kako-to-radi-dps/?script=lat>.
- Todorović, Vladica. 2021. „Raspad zajedničke države Srbije i Crne Gore.” *Politička revija* 69 (3): 235–253. DOI: 10.22182/pr.6932021.11.
- Todorović, Vladica. 2023. „Put crnogorske nacije od političke do etničke nacije.” *Politeia* 13 (25): 91–108. DOI: 10.5937/politeia13-39477.
- Ustav Crne Gore, „Službeni list Crne Gore”, br. 001/07.
- Vlada Crne Gore. 2024. „Završena rekonstrukcija puta Rožaje – Špiljani, premijer Spajić: Biće još puno lijepih vijesti za građane, završavamo projekte i počinjemo nove.” 25.06.2024. <https://www.gov.me/clanak/zavrsena-rekonstrukcija-puta-rozaje-spiljani-premijer-spajic-bice-jos-puno-lijepih-vijesti-za-gradane-zavrsavamo-projekte-i-pocinjemo-nove>.
- Živković, Danijel. 2023. „DPS: Građani da ne učestvuju u popisu, cilj je etnofederalizacija i pretvaranje Crne Gore u BiH.” *Vijesti365*. 20.10.2023. <https://vijesti365.com/dps-gradjani-da-ne-ucestvuju-u-popisu-cilj-je-etnofederalizacija-i-pretvaranje-crne-gore-u-bih/>.

Vladan Stanković*

Institute for Political Studies, Belgrade

IDENTITY INTERSECTIONS AND IDENTITY POLITICS AFTER THE 2023–2024 CENSUS IN MONTENEGRO

Resume

The results of the population census conducted in Montenegro in December 2023 show several important indicators. First, a clear division into several national communities: Montenegrins, Serbs, Bosniaks, Albanians... Second, the Montenegrin people have retained the status of the majority people in Montenegro. This majority, however, is only relative (only 2 out of 5 residents of Montenegro belong to the Montenegrin nation). Montenegro is officially a multinational community, without a majority of people. Third, the Serbs have retained the position of the second largest national group in Montenegro. There are 4.2% more Serbs than in the previous census in 2011. Every third resident of Montenegro is a Serb by nationality. Fourth, the Bosniaks have increased their population at the expense of Muslims. They now make up 9.2% of the population. Now, a part of Bosniaks, who previously declared themselves as national Montenegrins, have returned to the Bosniak national corps. Fifth, the number of Albanians has remained within the expected limits (around 5%). The census results reveal the following identity intersections: Montenegrins in the majority want Montenegro as a civil community of national Montenegrins, to which all national-ethnic groups in the country should belong. Supporters of this idea see Montenegro in the regional environment of the European Union and NATO. On the other hand, the majority of the Serbian people in Montenegro see the future in closer integration of Montenegro

* E-mail address: vladan.stankovic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0003-1539-9870.

with Serbia and Bosnia and Herzegovina (Republika Srpska). The majority of Serbian political entities in Montenegro do not oppose membership in the European Union, but advocate non-aligned military neutrality, and see Montenegro outside the NATO pact. Finally, there is a third, middle option of residents who declare themselves Montenegrins, but who also preserve part of their Serbian identity: they speak the Serbian language, or at least attend the canonical church – the Serbian Orthodox Church. This population remains committed to the “democratic values” of EU and NATO membership, but wants to achieve closer relations with Serbia and Bosnia and Herzegovina (Republika Srpska). The government of Milojko Spajić, his political movement (PES) in coalition with the Democrats of Montenegro, forms the backbone of this commitment. Montenegro is seen as a community of equal citizens but also of the peoples who live in it: Montenegrin, Serbian, Bosniak, and Albanian. The idea is that all ruling parties, with the opposition political movement URA of Dritan Abazović, build a reference political framework for control and changeability of power. This would avoid the danger of the return of former Montenegrin President Milo Đukanović’s DPS to power. The defense of democratic mechanisms and the defense of multinational stability remain the core values of these political processes.

Keywords: Montenegro, Identity of Serbs, Census, Montenegrins, Identity politics, National interest

^{**} Овај рад је примљен 27. августа 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. новембра 2025. године.